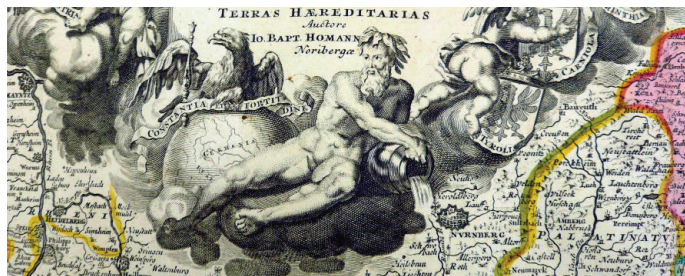

Δούναβης: Το μέγα όριο στην ιστορία των χαρτών

Η αποτύπωση (1789) από το Βελιγράδι στη Μαύρη Θάλασσα

Ο μέγας πλωτός Δούναβης Ποταμός, γνωστός από την ελληνική αρχαιότητα ως *Ίστρος*, ο καλλιρέεθρος γιος του Ωκεανού (κατά τον Ησίοδο, *Θεογονία*, 339), όριο πέρα από τον οποίο κατοικούσαν οι Υπερβόρειοι, ο αγαπημένος λαός του Απόλλωνα, αλλά και γνωστός αργότερα ως ένα από τα πλέον κρίσιμα βόρεια όρια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Δυτικής και Ανατολικής), είναι ο μείζων εμβληματικός ποτάμιος γεωγραφικός σχηματισμός της όλης ευρωπαϊκής ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην πλέον ευρεία της έννοια.

Δύο μικροί ποταμοί, ο Brigach και ο Breg, πηγάζουν από τον γερμανικό Μέλανα Δρυμό και συγκλίνουν στην πόλη Donaueschingen. Στο εξής ο Δούναβης ρέει σε μήκος περίπου 2850 χλμ., προς τα ανατολικά, περνώντας, πριν εκβάλει με ένα μεγαλειώδες Δέλτα κυρίως στις ρουμανικές ακτές της Μαύρης Θάλασσας, από δέκα σημερινές χώρες (Γερμανία, Αυστρία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Κροατία, Σερβία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Μολδαβία και Ουκρανία) και από τέσσερις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, τη Βιέννη, τη Μπρατισλάβα, τη Βουδαπέστη και το Βελιγράδι.

Η ποτάμιος θεός Δούναβης, γιός του Ωκεανού, σε λεπτομέρεια του υπομνήματος χάρτη της Κεντρικής Ευρώπης, σε άτλαντα του Homann (Συλλογή Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης).

Ο Δούναβης έπαιξε κεντρικό ρόλο στην ευρωπαϊκή πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ιστορία επηρεάζοντας με πολλαπλό τρόπο την κληρονομιά πολλών ευρωπαϊκών εθνών, ανάμεσά τους και τους Έλληνες και τη Διασπορά τους στην Κεντρική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Λόγω αυτού ακριβώς του σπουδαίου ρόλου του Δούναβη στην ευρωπαϊκή ιστορία, η εκτεταμένη έμφαση που δόθηκε, άμεσα ή/και έμμεσα, στη χαρτογραφική του απεικόνιση αποτελεί μια *εκ των ων ουκ άνευ* συνθήκη στην ευρωπαϊκή χαρτογραφία κυρίως του 17ου και 18ου αι.

Οι παλαιοί χάρτες που απεικονίζουν τον Δούναβη περιλαμβάνονται σήμερα στη χαρτογραφική κληρονομιά πολλών χωρών κατά το μήκος της ροής του, αλλά και στη χαρτογραφική κληρονομιά χωρών όπως η Ελλάδα, που βρίσκονται σε κάποια απόσταση, χάρη σε πολύ συγκεκριμένα και ειδικά ιστορικά αίτια. Αρκετές ακμάζουσες κοινότητες της ελληνικής Διασποράς άνθισαν ιδίως τον 18ο αι. κατά μήκος του “πολυεθνικού” Δούναβη, συμβάλλοντας στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή των τοπικών πληθυσμών, όπως π.χ. στη Βιέννη, τη Βουδαπέστη, το Βελιγράδι και σε πολλές πόλεις της Ρουμανίας και των δυτικών ακτών της Μαύρης Θάλασσας. Μέλη των ελληνικών αυτών κοινοτήτων συγκαταλέγονται στους πρωτοπόρους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού κατά τον 18ο αι. και του ελληνικού Αγώνα της Ανεξαρτησίας στις αρχές του 19ου αι., στους δωρητές πολιτιστικών και εκπαιδευτικών αγαθών (π.χ. βιβλίων και συλλογών χαρτών), γεγονός που συνέβαλλε στην αναγέννηση πολλών πόλεων και χωριών στη βο-

Το cartouche (εικονογραφημένο υπόμνημα) του οκτάφυλλου χάρτη Navigationskarte der Donau, Βιέννη 1789 (Συλλογή Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης).

ρειοελλαδική χώρα, και όχι μόνο, την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας. Χαρακτηριστική η περίπτωση πόλεων στο βόρειο τμήμα της σημερινής ελληνικής επικράτειας, ειδικά στη Δυτική Μακεδονία, Ήπειρο και Θεσσαλία, μετάξυ των οποίων σημαντική θέση κατέχει η Κοζάνη και η ευρύτερη περιοχή της.

Δημοτική Χαρτοθήκη Κοζάνης [Αρχοντικό Λασιάνη]

ΔΗΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ / ΚΟΒΕΝΤΑΡΕΙΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΖΑΝΗΣ / ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ: Προγραμματική Συνεργασία 2008-2010 “Οργάνωση και Ανάδειξη Δημοτικής Χαρτοθήκης Κοζάνης”. Έκθεση χαρτών “Δούναβης: Το μέγα όριο στην ιστορία των χαρτών”, 11 Οκτωβρίου 2010 - 16 Ιανουαρίου 2011.

Έτσι λοιπόν, η ενασχόληση με τη “χαρτογραφία του Δούναβη”, αξιόλογα δείγματα της οποίας διαθέτει η χαρτογραφική συλλογή της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης, έχει πολλούς λόγους να γίνει συστηματική. Ιδιαίτερης αξίας μεταξύ των χαρτών που συμπεριλαμβάνονται στη χαρτογραφική συλλογή της, είναι και ο οκτάφυλλος αυστριακός χάρτης του Δούναβη *Navigationskarte der Donau*, σε κλίμακα περ. 1:200.000, των τοπογράφων αξιωματικών **Ignaz Lauterer** και **Siegfried Taufferer**, που τυπώθηκε στη Βιέννη το 1789, χρονιά της Γαλλικής Επανάστασης.

κές και συγγικτές κοινότητες του Σεμλίνου, του γειτονικού Βελιγραδίου και άλλων πόλεων, χάρη στη βιβλιοθήκη του και στο υψηλό επίπεδο των σπουδών του.

Ανάμεσα στους επιφανείς δασκάλους που δίδαξαν σε αυτό, αναφέρεται εξάλλου και ο Ευφρόνιος Ραφαήλ Πόποβιτς (Κοζάνη 1772 - Ιάσιο 1853), του οποίου η βιβλιοθήκη υπήρξε σημαντικό κληροδότημα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης (ανάμεσα στα βιβλία και οι χάρτες και άτλαντες που αποτελούν σήμερα το υλικό που μελετά και αξιοποιεί η Δημοτική Χαρτοθήκη, προβάλλοντας το στο Αρχοντικό Λασσάνη).

Ο χάρτης αυτός είναι κλασικό προϊόν της κεντροευρωπαϊκής χαρτογραφικής τεχνογνωσίας και απεικονίζει, με πολλές εντυπωσιακές λεπτομέρειες, ένα τμήμα του Δούναβη με ιδιαίτερο γεωστρατηγικό ενδιαφέρον για τους αυστριακούς και την άσκηση της εφαρμοσμένης γεωπολιτικής και του εμπορίου τους στην περιοχή, εν όψει μάλιστα των αλλαγών και της αστάθειας που προοιωνίζει τότε η Γαλλική Επανάσταση και οι ιδέες της.

Ο χάρτης αποτελεί σήμερα πολύτιμη αναφορά μεγάλων ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών (π.χ. του Μονάχου, της Φλωρεντίας κ.ά.) και απεικονίζει το τμήμα του Δούναβη από το Σεμλίνο κοντά στο Βελιγράδι (το σημερινό Zemun, μέρος της σερβικής πρωτεύουσας), με την έντονη ελληνική ιστορική παρουσία εκεί, μέχρι τις εκβολές του στο Δέλτα των δυτικών ακτών της Μαύρης Θάλασσας. Το Σεμλίνο διέθετε μία σημαντική ελληνική κοινότητα 200-250 ατόμων το 1764, της οποίας τα μέλη αυξάνονταν συνεχώς μέχρι τα μέσα του 19ου αι., όταν οι ελληνικοί πληθυσμοί στη Σερβία μειώθηκαν σταδιακά. Το ελληνικό σχολείο της πόλης, το *Ελληνομουσείο*, ιδρύθηκε το 1794 και ήταν οργανωμένο σε τρία επίπεδα: το πρωτοβάθμιο, το δευτεροβάθμιο και το τριτοβάθμιο σχολείο (πανεπιστήμιο). Προσήλκυε μαθητές από τις σερβι-

Η ένωση των οκτώ φύλλων του χάρτη Navigationskarte der Donau, Βιέννη 1789 (Συλλογή Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης).

Περισσότερες πληροφορίες για τον σπουδαίο αυτόν χάρτη, καθώς και στοιχεία για τους ελληνικούς παραδουναβίους πληθυσμούς, δίνονται στην ιστοσελίδα της έκθεσης

<http://cartography.web.auth.gr/Kozani/Donau>

Οργάνωση: Δήμος Κοζάνης (Λάζαρος Μαλούτας, Δήμαρχος / Βασίλης Κορκάς, υπεύθ. Προγράμματος). Κοβενταρείος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης (Μάρκος Φλώρος, Πρόεδρος / Ιωάννα Στεργιοπούλου, υπεύθ. Προγράμματος). Τεχνική Υπηρεσία Δήμου Κοζάνης (Θεόδωρος Βασδάρης, Αντιδήμαρχος / Γιώργος Μπιλιώνης, δ/ντης Τεχνικών Υπηρεσιών).

Δωρεά για τη συντήρηση του οκτάφυλλου χάρτη του Δούναβη: Οικογένεια Λαμπρέτσα - Σιδέρη, Κοζάνη, στη μνήμη Ηλία & Σοφίας Λαμπρέτσα, Δασκάλων.

Υποστήριξη: Χαρτογραφική Επιστημονική Εταιρία Ελλάδας και International Cartographic Association Commission on Digital Technologies in Cartographic Heritage.

Μετάφραση από τα γερμανικά και επιμέλεια των σχολίων του οκτάφυλλου χάρτη / εικόνες: Αγγελική Τσορλίνη, υποψ. Δρ. ΑΠΘ.

Πολυμέσα / video: Νόπη Πλούτογλου / Μαρία Παζαρηλή / Αγγελική Τσορλίνη υποψ. Δρ. ΑΠΘ.

Επιμέλεια έκθεσης - Γραφικά: Μαρία Παζαρηλή / Νόπη Πλούτογλου / Αγγελική Τσορλίνη, Ελπίδα Δανιήλ, Dtp-graphics designer.

Επιστημονική χαρτογραφική συνδρομή: Χρυσούλα Μπούτορα, Καθηγήτρια ΑΠΘ.

Κείμενο / Συντονισμός: Ευάγγελος Λιβιεράτος, Καθηγητής ΑΠΘ / Επιστημονικός υπεύθυνος.

Συμμετοχή με διαλέξεις κατά τη διάρκεια της έκθεσης:

Θεοφάνης Πάμπας, Ερευνητής, Βιέννη.

Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου, Αθήνα.

Χρίστος Ζαφειρίης, Συγγραφέας-Δημοσιογράφος, Θεσσαλονίκη.

Δημοτική Χαρτοθήκη Κοζάνης

<http://cartography.web.auth.gr/Kozani>

